

skim i polskich autorów. Całość druku w dwóch kolumnach na stronicę. Na stronie przy pierwszym haśle według alfabetu jednej kolumnie zamieszczono alfabetyczny spis haseł na odnośną literę. Przy końcu omawianej pozycji zamieszczono wyjątkowo cenną i dobrze zaklasyfikowaną do szczególnych kategorii *Bibliografię* obejmującą dokumenty i wypowiedzi Jana Pawła II jako papieża, *Książki zbierające nauczanie Jana Pawła II na dany temat*, *Publikacje Karola Wojtyły* i *Inne dokumenty Stolicy Apostolskiej*. Pominęto dokumenty Soboru Watykańskiego II.

W końcu mała uwaga na temat tytułu. W obecnej postaci można by odczytać go jakoby Jan Paweł II był autorem *Encyklopedii nauczania moralnego*. Dlatego byłoby lepiej pozostać przy analogicznym sformułowaniu *Encyklopedii nauczania społecznego* i zamieścić w następującym brzmieniu: *Encyklopedia nauczania moralnego Jana Pawła II*.

Dobór czcionki, druk, układ graficzny i redakcyjny są poprawne. Oprawa twarda, laminowana, estetyczna.

Omawiana pozycja stanowi bardzo cenny dorobek polskiej teologii moralnej, w tym głównie autorów z Instytutu Teologii Moralnej KUL. Należy się im za to wdzięczność, dostarczyli bowiem bardzo przydatną pomoc dla poznania nauczania moralnego Jana Pawła II, tak koniecznego w pracy pastoralnej duchowieństwa i dla wszystkich zainteresowanych sprawą formacji moralnej społeczeństwa w duchu wierności temuż nauczaniu.

Iwona Pietrzkiewicz [Recenzja]: *Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai. Katalogas*, sudarė Nojus Feigelmanas, Irena Daugirdaitė, Petras Račius, Vilnius 2003, s. 584.

Badacze zainteresowani pracami rejestracyjnymi dotyczącymi starych druków pochodzących z różnych zbiorów historycznych związanych z Polską doczekali się w ostatnim czasie ważnego wydawnictwa litewskiego, a mianowicie publikacji katalogu paleotypów Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego. Paleotypów rozumianych jako postinkunabuły, tzn. druki formalnie bardzo blisko jeszcze związane z książką rękopiśmienną, nie w pełni ukształtowane, a dalej jako druki pochodzące z pierwszej połowy XVI w.

Takie definiowanie postinkunabułów jest charakterystyczne dla badaczy historii książki w krajach gdzie sztuka typograficzna rozwinęła się w końcu XV, albo w pierwszej połowie XVI wieku-Skandynawii, wschodniej i południowej Europie¹. Kontekst chronologiczny postinkunabułów jest inaczej definiowany w różnych krajach, dotyczy bowiem zawsze produkcji na danym terenie. Przenoszenie

¹ W latach 80. i 90. ukazały się np.: *Učetnyj spisok sobranija paleotipow*, red. N. W. Kotrelew, Moskwa 1986; *Katalog paleotipow iz fondow Lwowskoj naučnoj biblioteki im. W. Stefanyka AN USSR*, zest. P. S. Charbadot, R.M. Baginskij, Kijów 1986; *Katalog paleotipow iz fondow Centralnoj naučnoj biblioteki im. W.I. Wendaskogo NAN Ukrainy*, zest. M. A. Szamraj, Kijów 1995; J. P. Vartanov, *Evrejskie paleotipy Rossijskoj nacional'noj biblioteki. Naučnoe opisanie*, Sankt-Petersburg,

tych samych kategorii na druki zachowane w księgozbiorach z danych terytoriów wydaje się pomysłem chybionym, choć często stosowanym. Tym samym bowiem do kolekcji paleotypów włączane są szesnastowieczne druki Manucjusza, Frobeniusa czy Oporyna, co jest nainterpretacją samego terminu.

Wątpliwości związane z przyjętym nazewnictwem nie umniejszają bynajmniej znaczenia samego opracowania. Docenia go wszyscy badacze zajmujący się księgozbiarami historycznymi ziem Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Podobnie jak inne archiwa i księżnice litewskie Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego od lat systematycznie prowadzi opracowanie swoich zbiorów. Wydanie katalogu druków z pierwszej połowy XVI w. planowane było od wielu lat, prace nad jego przygotowaniem rozpoczął prawie 20 lat temu wybitny znawca dziejów książki Nojus Feigelmanas, autor zestawienia inkunabułów zachowanych w bibliotekach litewskich².

W katalogu zebrano opisy 1409 tytułów, a uwzględniając dublety i wydawnictwa wielotomowe 1654 woluminów. Druki te nie tworzą w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego odrębnego zbioru, podstawowa część to książki należące kiedyś do Biblioteki Akademii Wileńskiej, ale też do takich kolekcji jak: aldyny, kartografia, książki litewskie i cyrylickie.

Dzieje omawianego księgozbioru są ściśle związane z życiem Akademii Wileńskiej. Dotyczą go zarówno dramatyczne starty, jak i poważne uzupełnienia, np. dzięki zwrotom mienia biblioteki po 1956 r. czy drukom przejętym z Uniwersytetu Kowieńskiego. Jak już wspomniano najliczniejszą w nim grupę stanowią zbiory pojezuickie, a także po klasztorach zniesionych między 1832 i 1867 r. (sporo zwłaszcza proveniencji bernardyńskich i dominikańskich). Uzupełniają go wydawnictwa prywatne kolekcje osób związanych z Akademią, kanoników i biskupów wileńskich oraz innych instytucji kościelnych i świeckich. Warto też zwrócić uwagę, że w katalogu odnotowano 13 pozycji pochodzących ze zbioru Zygmunta Augusta. Ogółem w zapisach proveniencyjnych ujawniono ponad tysiąc not instytucjonalnych i blisko 900 prywatnych.

Opisywane druki pochodzą głównie z terenów Niemiec, Włoch, Francji, Szwajcarii, Polski... Spośród ośrodków drukarskich na pierwsze miejsce wysuwa się Kolonia, dalej Bazylea, Lyon, Paryż, Wenecja i Kraków (edycje Hallera, Unglera, Macieja Szarfenberga, Wietora). Treściowo, skoro są to w przeważającej mierze zbiory instytucji kościelnych, przeważa tematyka religijna (40%), a więc wydania Biblii, Ojców Kościoła, książki teologiczne i literatura polemiczna, ale także klasyczna literatura grecka i rzymska, włoscy humaniści, dzieła prawnicze, historyczne, z zakresu językoznawstwa, astronomii, geografii i medycyny. Znajdziemy wśród nich rzadkie na świecie edycje. Pod względem językowym przeważa produkcja łacińska (95%), w niewielkim stopniu uzupełniają ją druki włoskie, greckie, niemieckie, polskie, hebrajskie, francuskie, czeskie czy litewskie.

1996; *Katalog paleotipow iz sobranija Naučnoj biblioteki im. M. Gorkogo Leningradskogo uniwersiteta*, zest. A. Ch. Gorfunkel, Leningrad, 1997.

² N. Feigelmanas, *Lietuvos inkunabulai*, Wilno 1975.

Opis całości zbioru został wykonany z autopsji, w zgodzie ze standardami międzynarodowymi (ISBD). W haśle autorskim zdecydowano się zasadniczo na wybór form zlatynizowanych uzupełnionych datami życia poszczególnych autorów (zdarzają się odstępstwa od tej zasady), choć obecnie praktykuje się stosowanie form narodowych. Te ostatnie i pseudonimy zostały jednak konsekwentnie uwzględnione w odsyłaczach. W cytatach bibliograficznych najczęściej wykorzystywane były *Catalogue of books printed on the continent of Europe, 1501-1600 in Cambridge libraries* H.M. Adamsa, *Index Aureliensis. Catalogus librorum se-decimo saeculo impressorum* i *Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des XVI Jahrhunderts*.

Część bibliograficzna uzupełniona została opracowaniami Ireny Daugidaitė (o postinkunabułach w zbiorach BUW) i Arvydasa Pacevičiausa (o kulturze książki na Litwie i proveniencjach postinkunabułów). Pierwszy z tekstów przynosi pełne informacje dotyczące samego zbioru, jego historii, zawartości treściowej, struktury językowej, a także metodyki opracowania katalogu. Z kolei analiza proveniencji przeprowadzona przez A. Pacevičiausa obejmuje nie tylko typologię i wskazanie byłych właścicieli fragmentów zbioru³, ale też analizę typowych dla tego czasu wpisów, dedykacji, rymowanych zapisów własnościowych.

Całość uzupełniają liczne indeksy: chronologiczny, autorów, drukarzy, komentatorów i tłumaczy; drukarzy i nakładców, tytułów, ujawnionych w proveniencjach właścicieli prywatnych i instytucjonalnych. W zdecydowany sposób ułatwiają one precyzyjne poszukiwania bibliograficzne.

Interesująca jest też szata typograficzna katalogu, przejrzysty układ opisów, wyróżnionych haseł, a zwłaszcza liczne fotografie opraw i kart tytułowych, głos w tekstach, ekslibrisów czy zamieszczone w indeksie oficyn kopie wybranych sygnetów drukarzy świetnie wzbogacają tekst i czynią go niezwykle „przyjaznym” dla czytelnika.

Cały zaprezentowany materiał stanowi świetny materiał źródłowy-zwłaszcza wzięwszy pod uwagę dobrze opracowane proveniencje-i może być ogromną pomocą dla naukowców zajmujących się dziejami książki w WKL, stanowiąc niejako punkt wyjścia do pogłębionej analizy jej funkcjonowania w tym środowisku.

³ Interesująca jest analiza pochodzenia społecznego właścicieli indywidualnych, wśród których znajdziemy: studentów, notariuszy, sekretarzy królewskich, profesorów i biskupów.